

STEM VOOR KINDEREN

Beleidsplan Kinderkoren

Opdrachtgever: het Landelijk Bestuur van de KCZB

Auteur: Thea Endedijk-Griffioen

Aanleiding

In het huidige Beleidsplan 2007-2011 van de KCZB "Een leven lang zingen", geschreven in april 2007, wordt onder 3.4 als een van de zes speerpunten geformuleerd: het stimuleren van de kinderkoorzang. Het is nodig deze afdeling van de KCZB als speerpunt aan te merken, omdat er op dat moment een dalende trend is te zien in zowel het aantal kinderkoren, het aantal leden, als in de kwaliteit van het zingen van kinderen. Hoewel er door het Landelijk Bestuur hard aan is getrokken om dit speerpunt handen en voeten te geven, is er tot op heden nog niet voldoende gerealiseerd, mede door tekort aan menskracht en specifieke deskundigheid. Het Landelijk Bestuur heeft dan ook uitgesproken, dat er een apart actueel beleidsplan kinderkoren moet komen, dat gevolgd wordt door een uitvoeringsplan met concrete voorstellen om het zingen van kinderen, zowel onder de bij de KCZB aangesloten kinderkoren als in breder verband, binnen- en buitenschools te stimuleren.

Voor een goed begrip is het van belang het kinderkoor nader te duiden. Bij de KCZB wordt onder kinderkoor verstaan: koren voor kinderen in de leeftijd van 6-12 jaar. Uiteraard zijn dezelfde belangen gediend bij de jeugd- en jongerenkoren. Dit is echter een apart genre, dat vraagt om een eigen benadering en zal daarom niet in dit beleidsplan worden betrokken.

Problemen

De problemen van kinderkoren liggen op diverse vlakken.

1. Kinderen krijgen zowel van huis als van school uit geen vanzelfsprekende zangtraditie mee. De kinderen van christelijke basisscholen vormden daarop vaak nog een gelukkige uitzondering, omdat het zingen van geloofsliederen een belangrijke uiting was en is van de eigen identiteit. Het is de vraag voor hoeveel van deze scholen dit thans nog geldt. Ervaringen leren, dat ook daar de aandacht voor zingen door allerlei redenen flink is ingekrompen.
2. Kinderen kiezen voor kortlopende activiteiten en willen zich niet lang binden. Ouders gaan daar vaak in mee. Er is ook een grotere vrijblijvendheid t.a.v. koorbezoek.
3. Er zijn te weinig podia voor kinderkoren om zich te presenteren.
4. Het imago van kinderkoren is niet goed. Zingen is niet *cool*. Dit zelfde geldt overigens ook voor het spelen van een instrument, zeker als dat wat klassieker getint is.
5. Er is geen structurele verbinding tussen kinderkoren en basisscholen. De basisschool is toch de bron waaruit kinderkoren zouden moeten putten. Overigens is die verbinding ook nauwelijks te vinden tussen zelfstandige kinderkoren en koren binnen kunstencentra (muziekscholen).

6. Veel kinderkoren worden geleid door goedwillende en over het algemeen zeer enthousiaste amateurs, die echter weinig gereedschap in handen hebben en krijgen om kwaliteitsverhogend te werken.
7. Het leiden van een kinderkoor vraagt bijzondere vaardigheden, kennis en attitude van de leider. Er zijn maar weinig dirigenten te vinden, die zowel op pedagogisch/interpersoonlijk als op muzikaal en muziekdidactisch vlak genoeg in huis hebben om kinderen blijvend aan zich te binden.
8. Het repertoire van veel kinderkoren is weinig vernieuwend, veelal door onbekendheid met nieuw materiaal, echter ook door gebrek aan kwalitatief goed materiaal voor kinderkoren, met name op eenvoudig en gemiddeld niveau.
9. Kinderkoren hebben over het algemeen geen netwerk, dat kan dienen voor uitwisseling van good practice en een stimulans is voor hun dirigenten. Het aangesloten zijn bij een bond kan leiden tot ontmoeting en inspiratie op koordagen. Dit gebeurt bij de KCZB regelmatig. Daar doen echter lang niet alle koren aan mee.

Gevolgen

1. Het niveau van nogal wat dirigenten is niet toereikend om met hun groep kwaliteitsverhogend bezig te zijn.
2. Het niveau van veel kinderkoren is over het algemeen laag.
3. Veel kinderkoren worden opgeheven vanwege een te gering aantal leden of bij gebrek aan een goede dirigent.
4. Kinderkoren ondervinden te weinig ondersteuning als het gaat om stemvorming, koorvorming, vernieuwing van repertoire, repetitietechniek, presentatie, organisatie e.d.
5. Bij georganiseerde koordagen en festivals doen naar verhouding weinig koren mee, veelal doordat ze de financiën of de organisatie rondom vervoer niet rond krijgen.
6. Op tv zien we wel volwassen koren in allerlei stijlen zich presenteren (zie korenslag) maar nauwelijks kinderkoren. Het Nationaal Kinder- en Jeugdkoor presenteert zich daar regelmatig, maar er gaapt een groot gat tussen het niveau van deze koren en het midden- en lager niveau.

Oorzaken

Om een goed beeld te krijgen van de problemen waarmee veel kinderkoren worstelen, is het van belang de ontwikkelingen van de laatste tien jaar te schetsen. Het zal duidelijk zijn, dat het hier niet specifiek gaat om problemen van bij de KCZB aangesloten kinderkoren. Oorzaken zijn vooral te vinden in ontwikkelingen, die voortkomen uit een zich snel ontwikkelende en veranderende maatschappij en daarmee ook veranderend (basis)onderwijs.

1. De opleiding van dirigenten kinderkoor

Op de site van Kunstfactor vindt men tal van dirigentenopleidingen. De tweejarige amateuropleiding koordirigent met officiële certificering (MDO) bestaat nog steeds en is nu ondergebracht bij Kunstfactor. Deze is echter niet specifiek gericht op kinderen en vergt veel kwaliteiten en inzet van de amateur. Daarnaast is er KAN: De Kinderkoor Akademie Nederland onder leiding van Silvère van Lieshout. Hier kan een opleiding op maat gevolgd worden, o.a. in Zuid-Holland en in Gelderland. Het geleerde kan in

praktijk gebracht worden met stages, die worden gelopen bij de vele kinderkoren, die onder deze Akademie vallen. Ook de stichting Vocaal Talent Nederland (geleid door Wilma ten Wolde) heeft een eigen interne kaderopleiding. Ook bij deze laatste twee worden forse eisen gesteld aan de kwaliteit. Dit illustreert, dat een kinderkoordinator naast de kwaliteiten als koordinator nog veel extra kwaliteiten nodig heeft om een kinderkoor te kunnen leiden. Dat is alleen maar goed.

De NSGV (Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging) en het Centrum voor de Kerkzang organiseren kortlopende cursussen voor de leiders van kinderkoren in kerkelijk verband (RK en PC). In de praktijk blijkt het moeilijk om hiervoor mensen op de been te krijgen, omdat deze activiteit vaak al als vrijwilliger wordt gedaan.

Alles in aanmerking genomen, moet wel worden geconcludeerd, dat er geen aparte landelijke opleiding bestaat voor de amateurdirigent kinderkoor op alle niveaus en dat met name veel dirigenten op een lager amateurniveau, zeker buiten kerkelijk verband, geen ondersteuning hebben bij hun werk.

2. *Van actief muziek maken naar passief muziek beleven*

Muziek heeft een belangrijke plaats in het leven van mensen. Geen mens kan zonder muziek. Het spreekt een taal over grenzen heen en is in staat emoties op te roepen en te kanaliseren. Bijna ieder mens houdt zich met muziek bezig en heeft het vermogen om zich aan muziek te verbinden en muziek te beleven. Men kan dit zien als een basale vorm van muzikaliteit. Veel mensen doen dit door een voorkeur te ontwikkelen voor bepaalde stijlen en vormen. De passieve muziekbeoefening heeft zich daarbij positief ontwikkeld. De keerzijde is dat de actieve muziekbeoefening in het slop is geraakt. Zelf actief zingen is geen vanzelfsprekende zaak meer en veroorzaakt zelfs remmingen. Het heeft het imago gekregen: je kunt het of je kunt het niet. Programma's als idols, korenslag, op zoek naar werken dit misschien in de hand. Toch hebben zij het zingen ook weer positief onder de aandacht gebracht.

3. *Verbondenheid koor*

Waar het vroeger normaal was, dat je je voor langere tijd aansloot bij een vereniging, club of sportvereniging en de identiteit en/of de band met de leden onderling zorgde voor voldoende cohesie om een langdurig lidmaatschap te garanderen, zien we nu een tegengestelde beweging. Onder invloed van de individualisering en een explosie van nieuwe multimediale mogelijkheden (zowel voor vermaak als voor andere vormen van contacten en uitwisseling: denk bijvoorbeeld aan msn, hyves) zijn zowel volwassenen als kinderen meer gericht op kortlopende cursussen en activiteiten en willen zich niet meer voor langere tijd binden. Het zal duidelijk zijn, dat een activiteit als leren zingen op een kinderkoor, dat gebaseerd is op langdurige en regelmatige training, hierbij allerm minst gebaat is.

4. *Kwaliteit van zingen*

De kwaliteit van het zingen van kinderen op de basisschool is (uitzonderingen daargelaten) ver beneden peil. Dit heeft grote gevolgen voor de kwaliteit van de kinderkoren.

Een schrijnend voorbeeld, opgetekend uit de mond van een ouder: een goed zingend kind, dat helder en zuiver zingt en daar veel plezier in heeft, verhuist en komt in een nieuwe klas terecht. De hele klas blijkt te brommen en/of te schreeuwen. Van zingen is geen sprake. De leerkracht besteedt er geen aandacht aan, want hij kan zelf ook niet zingen. Het goed zingende kind valt zo "uit de toon" bij de klas, dat er pestgedrag ontstaat. Na enige tijd past het kind zich aan en gaat mee brommen met de rest van de klas.

Helaas moeten we constateren, dat kinderen, die allemaal van nature een goede basis hebben om te leren zingen, het zingen soms afleren door leerkrachten die de muzikale en stemontwikkeling niet kunnen begeleiden. Nog sterker: zij zorgen er in sommige gevallen ongewild voor, dat kinderen gaan brommen, doordat zij zelf te laag zingen, geen wijs kunnen houden, de CD niet didactisch juist

gebruiken of het zingen van hun programma hebben afgevoerd.

4.4.1 *Oorzaken van de slechte zangkwaliteit op basisscholen*

Over de oorzaken van deze situatie valt veel te zeggen. In ieder geval is het niet terecht om de zwarte piet neer te leggen bij de leerkrachten zelf. Ook is het kortzichtig om de pabo's hier in zijn geheel verantwoordelijk voor te stellen (al hoewel het hoog tijd wordt, dat deze zich de consequenties van diverse maatregelen in de afgelopen vijf jaar gaan realiseren).

Een heel samenstel van ontwikkelingen, vooral aangestuurd door de politiek, is hieraan debet:

- a. De pabo wordt steeds breder en minder diep.
- b. Competentiegericht onderwijs heeft driekwart van de contacttijd weggehaald.
- c. Nederlands en rekenen waren al hoofdvakken, maar staan steeds meer onder druk vanwege de als slecht beoordeelde prestaties van kinderen op de basisschool.
- d. Meer samenhang en minder vakeigenheid.
- e. Cultuureducatie heeft de kunstvakken aan de ene kant verrijkt, maar aan de andere kant verdrongen.

4.4.2 *Gevolgen op de pabo en de basisschool*

De contacttijden voor de pabostudenten voor vakken als muziek, beeldende vorming en dans/drama zijn als gevolg van bovenstaande ontwikkelingen in de laatste tien jaar geminimaliseerd of verdwenen. Studenten worden niet meer opgeleid om deze vakken te geven maar om kunstzinnige activiteiten te *organiseren*.

Ook op veel basisscholen staan de vakken niet meer vanzelfsprekend op het rooster.

Projecten en activiteiten kunnen worden ingekocht bij kunstencentra met de bedoeling verrijking en verbreding van het aanbod, maar in de praktijk worden ze vaak gebruikt als vervanging van de wekelijkse muzieklessen door de groeps- of vakleerkracht. Het kind is met het badwater weggegooid.

4.4.3 *Vakleerkrachten muziek*

De opleiding 2^e en 3^e graads vakleerkracht muziek is verdwenen. De conservatoria richten zich bij de opleiding docent muziek (1^e graads) voor het grootste deel op het voortgezet onderwijs. Ook qua salariëring en arbeidsomstandigheden is het beroep vakleerkracht muziek op de basisschool voor deze docenten onaantrekkelijk.

Tegenbeweging

Een eerste tegenbeweging is zichtbaar, doordat de HBO Raad nu behalve bij taal en rekenen ook een kennisbasis aan het ontwikkelen is voor de andere vakken, waarbij opmerkelijk is, dat er geen clustering tot stand is gebracht, maar alle kunstvakken een aparte kennisbasis krijgen. Dat zal in ieder geval consequenties krijgen voor het curriculum en de contacttijden voor de vakken op de pabo. Het is te hopen, dat deze beweging zich ook zal doorzetten voor de vakvaardigheden.

Een tweede tegenbeweging zien we in allerlei projecten om het zingen weer op de kaart te krijgen.

Voorbeelden zijn: een korenfestival op basisscholen in Overijssel; een projectplan van het Fonds voor Cultuurparticipatie, waarin o.a. aandacht voor basisrepertoire voor de groepen 1 tot en met 5 van de basisschool.

Een derde tegenbeweging komt van diverse organisaties, die bezig zijn met een politieke lobby voor actieve muziekbeoefening, zoals het Netwerk Muziek Pabodocenten (NMP), het Fonds voor Cultuurparticipatie, de KCZB, Kunstfactor; een landelijke werkgroep kinderkoren van professionals, die op zoek is naar samenhang, samenwerking, inspiratie en uitstraling naar andere koren. Ook de Gehrelsvereniging is een onmisbare partner, die een groot netwerk heeft van (vak)leerkrachten met liefde voor muziek en die zeer actief is in de stimulering van goed muziekonderwijs, zowel via het tijdschrift de Pyramide als door middel van studiedagen voor brede doelgroepen.

Op het vlak van kerkmuziek organiseren de NSGV (de Nederlandse Sint-Gregoriusvereniging), het Centrum voor de kerkzang en de KCZB in diverse regio's studiedagen voor dirigenten van kinderkoren en -cantorijen.

Beleidsdoelen

Vanuit de geschetste ontwikkelingen komt de KCZB voor de komende vijf jaar tot de volgende doelstellingen gericht op het zingen van kinderen en op kinderkoren in het bijzonder:

1. Deskundigheidsbevordering van de dirigenten en daarmee kwaliteitsverbetering van de kinderkoren.
2. Repertoirevernieuwing en -verbreding en toegankelijkheid.
3. Ontmoeting, uitwisseling, samenwerking en inspiratie.
4. Uitbreiding podia en presentatiemogelijkheden.
5. Politieke lobby door middel van samenwerking met andere organisaties.
6. Komen tot een overkoepelend orgaan, gedragen door alle korenorganisaties, dat kinderkoren wil ondersteunen.

Deze doelstellingen worden hieronder kort toegelicht. Zij worden nader uitgewerkt in een activiteitenplan.

6.1 Deskundigheidsbevordering en kwaliteitsverbetering

- Overleg met dirigenten in het veld over hun behoeftes op dit vlak.
- Organiseren van activiteiten als workshops, cursussen, op maat en op locatie afgestemde ondersteuning, ervaringen van good practice.
- Verwijzing naar bestaande opleidingen en cursussen.
- Aandacht voor alle aspecten van het leiden van een koor, die via de dirigent leiden tot kwaliteitsverbetering van het koor: stemvorming, koorvorming, werken met muzieknotatie, gehoorsvorming, presentatie, houding en beweging, repetitietechniek, didactiek en methodiek, organisatie.

6.2 Repertoirevernieuwing en -verbreding en toegankelijkheid

- Zorg dragen voor mogelijkheden van inzage in repertoire op koordagen
- Het toegankelijker maken van de koorbibliotheek met geluidsvoorbeelden en notenvoorbeelden
- Stimuleren van een publieke website, waarop repertoire tegen betaling gedownload kan worden, bijvoorbeeld in overleg met Kunstfactor.
- Het stimuleren van uitgeverijen tot specifieke aandacht voor kinderkoormuziek.
- Overleg met het veld over het huidige repertoire en de behoeften van koordirigenten.

6.3 Ontmoeting, uitwisseling, samenwerking en inspiratie

- Koorbesturen inzicht geven in hun muzikale omgeving, zodat contacten makkelijker worden gelegd.
- Organiseren van koordagen en festivals, ook met professionele kinderkoordirigenten (te vinden in binnen- en buitenland).
- Nadrukkelijk stimuleren van uitwisseling tussen koren van diverse niveaus en stijlsoort
- Organiseren van good practice momenten.
- Organiseren van regionaal overleg tussen kinderkoordirigenten en -besturen.

6.4 *Uitbreiden van podia en presentatiemogelijkheden*

In samenwerking met het veld komen tot een scala aan mogelijkheden, waarbij nadrukkelijk de naschoolse opvang en kunstencentra betrokken worden.

6.5 *Politieke lobby*

In overleg gaan met een groot netwerk van organisaties met gelijke doelstellingen over mogelijke gezamenlijke actie naar de politiek.

6.6 *Overkoepelend orgaan*

Met gelijk gestemde organisaties komen tot een overkoepelende stichting, die gedragen door deze organisaties, de belangen van alle kinderkoren behartigt met een aanbod, dat voor alle koren gelijk is, bij welk van de bonden ze ook zijn aangesloten.

Randvoorwaarden en beperkingen

Het is van belang goed te kijken naar de voorwaarden en de beperkingen bij het realiseren van doelen. Doelen moeten concreet, reëel, haalbaar en acceptabel zijn.

Beperkingen

Als het om de opleiding van de leerkracht gaat, heeft de KCZB geen zeggenschap over de richting die het opgaat. Ook is de KCZB niet in staat om deskundigheid op de basisscholen structureel aan te pakken. Zij zal zich eerst en vooral richten op de doelgroep kinderkoren zelf. Als deze in staat zijn een breder publiek aan te spreken en uit te stralen, dat zingen fantastisch en uniek is en iedereen het kan leren, dan ontstaat ook overdracht en uitstraling naar bredere groepen in de samenleving en ook naar de politiek.

Randvoorwaarden

1. Een goed functionerende Commissie Kinderkoren is een belangrijke voorwaarde om de doelen 1 tot en met 5 te realiseren. Dat betekent voldoende en brede deskundigheid binnen deze commissie.
2. De plannen moeten gedragen worden door de kinderkoren en hun dirigenten en besturen zelf. Daarvoor is onderzoek nodig in het veld. *Veldraadplegingen*, waarin het Beleidsplan wordt voorgelegd, zijn aan te bevelen. Ook kunnen hierin concrete voorstellen (onderdelen van het uitvoeringsplan) worden besproken.
3. Financiële ondersteuning vanuit provinciale besturen van de KCZB, maar ook gebruik maken van mogelijke subsidies.
4. Zorg dragen voor een goed en uitgebreid *netwerk van organisaties* met dezelfde doelstellingen.

Slot

Als alle organisaties met hart voor zingende kinderen de handen ineenslaan, kan het niet anders of Nederland gaat weer zingen, te beginnen met kinderen. Jonge kinderen zijn het grote voorbeeld: zij zingen voor het vaderland weg en onder alle omstandigheden. Zingen is voor hen net zo vanzelfsprekend als spreken. Laten wij ervoor zorgen, dat die natuurlijke behoefte hen niet ontnomen wordt. Stem voor kinderen!

Toelichting op de oorzaken van de slechte kwaliteit van de leerkracht op de basisschool op het gebied van muziek

a. *Pabo steeds breder*

Leerkrachten worden opgeleid voor een veelheid van vakken. De eisen, die aan de leerkracht worden gesteld worden hoger, zeker in verband met het feit, dat hij passend onderwijs moet kunnen geven aan leerlingen met diverse en specifieke leerbehoeftes. Het accent op de opleiding is dan ook veel meer komen te liggen op de leerkracht als onderwijskundige en minder op de leerkracht als onderwijsdidacticus.

b. *Competentiegericht onderwijs*

Competentiegericht onderwijs, een onderwijskundige ontwikkeling, die al jaren aan de gang is binnen alle vormen van onderwijs, is meer gericht op eigen sturing van het leerproces en verwacht meer zelfstudie en minder leiding van de docent. Voor het vak muziek met zijn specifieke vaardigheden is dit een zeer ongunstige ontwikkeling geweest. De meeste studenten blijken namelijk niet of nauwelijks tot zelfstudie op dit vlak in staat te zijn met als gevolg een negatieve en neerwaartse spiraal.

c. *Hoofd- en bijvakken*

Rekenen en taal staan de laatste jaren erg in de belangstelling door negatieve berichtgeving en beeldvorming. Leerkrachten zouden niet voldoende niveau hebben op dit vlak. Zowel de inmiddels ontwikkelde kennisbasis voor deze vakken, als het besluit om de helft van de contacttijd aan de pabo aan vaardigheid in deze vakken te besteden zijn daarvan het gevolg.

d. *Samenhang*

Vanuit de politiek heeft de roep om meer samenhang tussen de vakken geresulteerd in clustering van vakken, zoals de kunstvakken, waardoor bepaalde specifieke eigen vakvaardigheden niet meer uit de verf kunnen komen.

e. *Cultuureducatie*

De grote aandacht voor cultuureducatie heeft gezorgd voor een bredere kijk op cultuur en kunst en heeft geresulteerd in een verplichting aan pabo's en basisscholen om beleid op te stellen met betrekking tot cultuureducatie: Kunst van binnen naar buiten en van buiten naar binnen. Dat wil zeggen: meer activiteiten zoals bezoeken aan concerten, musea, (muziek)theater, dans en cultureel erfgoed. Daarnaast zorgen voor meer kunstactiviteiten in school en in de klas, zowel vanuit professionals als vanuit de amateurkunst, bijvoorbeeld in de wijk van de school. Hoewel deze ontwikkeling op zichzelf als zeer positief te noemen is en de kijk op kunst heeft verbreed, heeft ook deze voor schadelijke effecten gezorgd: een grote dosis pragmatisme, waarmee vakuren werden ingewisseld voor (nog minder) kunstzinnige uren. De tijd kon immers maar één keer worden uitgegeven? Maar ook een grove onderschatting van de vakkenbasis die nodig is om leerkrachten zodanig te scholen, dat zij in staat zijn om kinderen te stimuleren en te begeleiden bij hun kunstzinnige (lees muzikale) talenten. Met het beeld van de leerkracht als organisator in plaats van stuurder en (bege)leider van kunstzinnige processen is tegelijkertijd de voorbeeldfunctie van de leerkracht als kunstenaar, als DE muzikale inspirator voor kinderen verdwenen. Voor muziek is deze leerkrachtrol onmisbaar.